

Fejes László (NYKK)

A hanti magánhangzó-harmónia csodálatos kalandjai az elméleti fonológiai szakirodalomban

Ahhoz képest, hogy az obi-ugor nyelveket milyen ritkán említi az elméleti nyelvészeti szakirodalom, a magánhangzó-harmóniáról szóló művekben a hanti példája meglehetősen gyakran bukkan fel, ráadásul két nyelvjárást is szokás említeni. Mindegyik hivatkozás egy-egy műre vezethető vissza.

A keleti hantira való hivatkozások egy osztjakológus számára kevéssé meglepőek, hiszen a hanti legkeletibb (vahi-vaszjgáni) nyelvjárásai azok, amelyek máig megőrizték a magánhangzó-harmóniát. Annál meglepőbbek lehetnek azonban a konkrét állítások, amelyek a harmóniára vonatkoznak. A hivatkozások kivétel nélkül Kiparsky & Pajusalu (2003) tipológiai jellegű cikkére mennek vissza, ahol a keleti hanti csak nagyon mellékes szerepet játszik. Ha megnézzük, mi Kiparsky és Pajusalu forrása, az sok mindent megmagyaráz, de újabb kérdéseket is felvet. Mindenesetre úgy tűnik, azok közül, akik e cikk alapján a keleti hantiról beszélnek, a forrást senki nem nézte meg, és csak ritka kivétel az, aki az állításokat összevetette a keleti hantiról szóló más leírásokkal.

A délnyugati hantiról szóló leírások viszont már csak azért is meglephetik az osztjakológiában kicsit is jártas olvasót, mert maga a „délnyugati” terminus nem illik az osztják nyelvjárások hagyományos csoportosításába. Az erre a változatra vonatkozó leírások Vaysman (2008) disszertációjára utalnak vissza. Vaysman állítása szerint egy korábban le nem írt nyelvjárásból szedte az adatait. Ez az állítás azért is lehet meglepő, mert az, hogy hol és milyen nyelvjárásokat beszélnek a hantik, relatíve jól fel van térképezve, és a 20. század elején egy új nyelvjárás felfedezése mindenképpen szenzáció. Bármilyen szenzációs is egy ilyen felfedezés, úgy tűnik, Vaysman a disszertációján kívül sehol nem publikált róla, és felfedezését nem igyekezett megosztani a nyelv szakértőivel. Ráadásul a megadott metaadatok alapján a nyelvjárás elhelyezése mind földrajzilag, mind a többi hanti nyelvjárás között erősen problematikus. Ha pedig a közölt nyelvi adatokat megvizsgáljuk, és azok alapján próbáljuk meg elhelyezni a nyelvjárást a többi között, a rejtély csak nő. Mindezek a bizonytalanságok azonban láthatóan senkit nem akadályoznak meg abban, hogy sziklaszilárd tényekként hivatkozzanak ezekre az adatokra.

Az előadás egyaránt érdekes lehet azoknak, akik jártasak a hantiban, de nem forgatnak rendszeresen elméleti fonológiai szakirodalmat, de még inkább azok számára, akik nem foglalkoznak sem ahntival, sem fonológiával, de előszeretettel vesznek nyelvi példákat általuk közelebből nem ismert nyelvekből.

Irodalom

Engh, Jan 2006: Norwegian examples in international linguistics literature. An inventory of defective documentation. Oslo: Universitetsbiblioteket i Oslo.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/33250/1/JanEngh.pdf>

- Filchenko, Andrey Yury 2007: *A grammar of Eastern Khanty*. A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree Doctor of Philosophy. Houston, Texas.
- Gulya, János 1966: *Eastern Ostyak chrestomathy*. Indiana University publications, Uralic and Altaic series 51. Bloomington – The Hague, The Netherlands: Indiana University – Mouton & Co.
- Honti László 1984: *Chrestomathia Ostiacica*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kiparsky, Paul & Pajusalu, Karl 2003: Towards a typology of disharmony. – *The Linguistic Review* 20: 214–241.
- Sal [Éva] 1976 = Шал, Э.: Фонетика обско-угорских языков. – *Основы финно-угорского языкознания. Марийский, пермские и угорские языки*. Москва: Наука.
- Sauer, Gert 1984: Der Vokalismus des Südostjakischen Irtysh-Dialekts. – P. Hajdú & L. Honti (eds.), *Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen*. P. Hajdú und L. HontiBibliotheca Uralica 7. Budapest: Akadémiai Kiadó. 121–128.
- Steinitz, Wolfgang 1966–1993: *Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache*. Akademie Verlag, Berlin
- Vaysman, Olga. 2008: *Segmental alternations and metrical theory*. (Phd thesis.) Massachusetts Institute of Technology.
- van der Hulst, Harry. 2018: *Asymmetries in Vowel Harmony: A Representational Account*. Oxford University Press, Oxford.
- Vértes, Edith 1969: Vokalharmonie und Vokalbestand im Südostjakischen. – *Finnish-Ugrische Forschungen* 43: 1–70.
- Vértes, Edith 1977: *Morphematische Untersuchung der ostjakischen Vokalharmonie*. Bibliotheca Uralica 2. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Vértes, Edith 1984: Antwort an G. Sauer. – P. Hajdú & L. Honti (eds.), *Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen*. P. Hajdú und L. HontiBibliotheca Uralica 7. Budapest: Akadémiai Kiadó. 129–150.
- Vértes Edit [1985]: *Vázlat a déli osztják kresztomátiához*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- Vértes Edit 1999: Az osztják magánhangzó-illeszkedés felbomlásához (A XX. sz. elején a Jugán mentén). – *Magyar Nyelvjárások* 36: 129–142.
- Терешкин, Н. И. 1961: *Очерки диалектов хантыйского языка. Часть первая. Ваховский диалект*. Москва – Ленинград: Издательство Академии Наук СССР.